כיתה י' | תנ"ך | שיעור 1 מתוך 8 | 45 דק' | בראשית יג, א-יח

ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

אברם ולוט נפרדים: "אל נא תהי מריבה"

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יתארו את הסכסוך בין רועי אברם לרועי לוט ואת הדרך שבה אברם מציע לפתור אותו (יג, ה-ט)
- התלמידים ינתחו את בחירת לוט ("וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת־עֵינָיו") מול ההבטחה לאברם ("שָׂא נָא עֵינֶיךָ") ויזהו את ההקבלה הספרותית
- התלמידים יכירו את פירושי רש"י ורמב"ן לסכסוך ולבחירת לוט, וידונו בוויתור, בחומרנות ובמחיר של שכנות רעה

❓ השאלה הגדולה של השיעור

האם הוויתור של אברם הוא חולשה או גדולה? ומה הבחירה של לוט מגלה עליו?

אברם אומר ללוט "אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ" ונותן לו לבחור ראשון. לוט רואה ארץ "כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם", אבל הכתוב מוסיף מיד: "וְאַנְשֵׁי סְדֹם, רָעִים וְחַטָּאִים, לַה', מְאֹד".

🧪 פתיחה

שאלה לכיתה: "שני שותפים לעסק מצליח רבים על הכסף. אחד מהם אומר: תבחר אתה ראשון, אני אסתדר עם מה שנשאר. האם זה חכם?" אוספים תשובות על הלוח (שלום, ויתור, אמון, סיכון), ומספרים שזה בדיוק מה שאברם עשה.

📖 הסבר למורה

הרקע. אברם ולוט חוזרים ממצרים עשירים: "וְאַבְרָם, כָּבֵד מְאֹד, בַּמִּקְנֶה, בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב", וגם ללוט "הָיָה צֹאן־וּבָקָר, וְאֹהָלִים". הבעיה מנוסחת כמעט כמשפט כלכלי: "וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ, לָשֶׁבֶת יַחְדָּו: כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב". דווקא העושר, הברכה, יוצר את הסכסוך. הכתוב מוסיף פרט מטריד: "וְהַכְּנַעֲנִי, וְהַפְּרִזִּי, אָז, יֹשֵׁב בָּאָרֶץ", כלומר המריבה מתנהלת לעיני תושבי הארץ.

ההצעה של אברם. אברם פונה ללוט בלשון של שלום ("כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים, אֲנָחְנוּ") ומציע חלוקה פתוחה: "אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימְנָה, וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה". הוא המבוגר, הוא בעל ההבטחה, ובכל זאת נותן לאחיינו

לבחור ראשון. אפשר להציג בכיתה שתי קריאות: ויתור מתוך ביטחון בהבטחה האלוהית, או צעד מעשי שנועד להרחיק מקור של מחלוקת.

בחירת לוט וההקבלה. לוט "וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו, וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן": הוא רואה מים, פוריות ועושר, ובוחר לפי מראה העיניים. הוא נוסע "וַיֶּאֱהַל, עַד־סְדֹם", והכתוב מעיר מיד על אנשי סדום (יג). לאחר הפרידה ה׳ אומר לאברם: "שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה" ומבטיח לו "אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה, לְךָ אֶתְּנֶנָּה". אותו פועל, "נשא עיניים", בשני מצבים: לוט נושא עיניו ולוקח לעצמו, אברם נושא עיניו ומקבל במתנה. המבנה הזה הוא לב השיעור.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

בראשית פרק יג, פסוקים א-יח

(א) וַיַּעַל אַבְרָם מִמִּצְרַיִם הוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ, וְלוֹט עִמּוֹ – הַנֶּגְבָּה.

(ב) וְאַבְרָם, כָּבֵד מְאֹד, בַּמִּקְנֶה, בַּכֶּסֶף וּבַזָּהָב.

(ג) וַיֵּלֶךְ, לְמַסָּעָיו, מִנֶּגֶב, וְעַד־בֵּית־אֵל – עַד־הַמָּקוֹם, אֲשֶׁר־הָיָה שָׁם אָהֳלֹה בַּתְּחִלָּה, בֵּין בֵּית־אֵל, וּבֵין הָעָי.

(ד) אֶל־מְקוֹם, הַמִּזְבֵּחַ, אֲשֶׁר־עָשָׂה שָׁם, בָּרִאשֹׁנָה; וַיִּקְרָא שָׁם אַבְרָם, בְּשֵׁם ה'.

(ה) וְגַם־לְלוֹט – הַהֹלֵךְ, אֶת־אַבְרָם: הָיָה צֹאן־וּבָקָר, וְאֹהָלִים.

(ו) וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ, לָשֶׁבֶת יַחְדָּו: כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב, וְלֹא יָכְלוּ לָשֶׁבֶת יַחְדָּו.

(ז) וַיְהִי־רִיב, בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם, וּבֵין, רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט; וְהַכְּנַעֲנִי, וְהַפְּרִזִּי, אָז, יֹשֵׁב בָּאָרֶץ.

(ח) וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל־לוֹט, אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינֶךָ, וּבֵין רֹעַי, וּבֵין רֹעֶיךָ: כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים, אֲנָחְנוּ.

(ט) הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ, הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי: אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימְנָה, וְאִם־הַיָּמִין וְאַשְׂמְאִילָה.

(י) וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו, וַיַּרְא אֶת־כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן, כִּי כֻלָּהּ, מַשְׁקֶה – לִפְנֵי שַׁחֵת ה', אֶת־סְדֹם וְאֶת־עֲמֹרָה, כְּגַן־ה' כְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, בֹּאֲכָה צֹעַר.

(יא) וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט, אֵת כָּל־כִּכַּר הַיַּרְדֵּן, וַיִּסַּע לוֹט, מִקֶּדֶם; וַיִּפָּרְדוּ, אִישׁ מֵעַל אָחִיו.

(יב) אַבְרָם, יָשַׁב בְּאֶרֶץ־כְּנָעַן; וְלוֹט, יָשַׁב בְּעָרֵי הַכִּכָּר, וַיֶּאֱהַל, עַד־סְדֹם.

(יג) וְאַנְשֵׁי סְדֹם, רָעִים וְחַטָּאִים, לַה', מְאֹד.

(יד) וַה' אָמַר אֶל־אַבְרָם, אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ, שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה, מִן־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם – צָפֹנָה וָנֶגְבָּה, וָקֵדְמָה וָיָמָּה.

(טו) כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה, לְךָ אֶתְּנֶנָּה, וּלְזַרְעֲךָ, עַד־עוֹלָם.

(טז) וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ, כַּעֲפַר הָאָרֶץ: אֲשֶׁר אִם־יוּכַל אִישׁ, לִמְנוֹת אֶת־עֲפַר הָאָרֶץ – גַּם־זַרְעֲךָ, יִמָּנֶה.

(יז) קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ, לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ: כִּי לְךָ, אֶתְּנֶנָּה.

(יח) וַיֶּאֱהַל אַבְרָם, וַיָּבֹא וַיֵּשֶׁב בְּאֵלֹנֵי מַמְרֵא – אֲשֶׁר בְּחֶבְרוֹן; וַיִּבֶן־שָׁם מִזְבֵּחַ, לַה'. {פ}

כדאי לקרוא בכיתה את פסוקים ה-יג ברצף, ואחר כך את יד-יח כתמונת ראי.

⚖️ כתוב / מפרשים

בצד אחד מה שכתוב בפסוק, ובצד השני פירוש. הפירוש הוא דרך אחת להבין, לא חלק מהפסוק.

📜 **כתוב:** "וַיְהִי־רִיב, בֵּין רֹעֵי מִקְנֵה־אַבְרָם, וּבֵין, רֹעֵי מִקְנֵה־לוֹט" (בראשית יג, ז)

💭 **מפרשים:** רש"י: "לְפִי שְׁהָיוּ רוֹעִים שֶׁל לוֹט רְשָׁעִים וּמַרְעִים בְּהֶמְתָּם בִּשְׂדוֹת אֲחֵרִים", ורועי אברם "מוֹכִיחִים אוֹתָם עַל הַגָּזֶל". לפי רש"י המריבה לא הייתה רק על מקום, אלא על יושר.

📜 **כתוב:** "וַיִּסַּע לוֹט, מִקֶּדֶם" (בראשית יג, יא)

💭 **מפרשים:** רש"י: לפי הפשט נסע ממזרח למערב, ולפי מדרש אגדה "הִסִּיעַ עַצְמוֹ מִקַּדְמוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם; אָמַר אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֵּאלֹהָיו".

📜 **כתוב:** "וַה' אָמַר אֶל־אַבְרָם, אַחֲרֵי הִפָּרֶד־לוֹט מֵעִמּוֹ" (בראשית יג, יד)

💭 **מפרשים:** רש"י: "כָּל זְמַן שֶׁהָרָשָׁע עִמּוֹ הָיָה הַדִּבּוּר פּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ". ההבטחה מגיעה דווקא אחרי הפרידה.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: תנ"ך (או דף הפסוקים מהעמוד הזה), מצגת, דף עבודה, לוח

1. פתיחה: "תבחר אתה ראשון", האם זה חכם? (5 דקות)
2. קריאה: יג, א-יג; מה גרם למריבה? סימון מילות העושר (9 דקות)
3. ההצעה של אברם: ניתוח "אַל־נָא תְהִי מְרִיבָה" ו"הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ" (8 דקות)
4. בחירת לוט מול ההבטחה לאברם: טבלת "נשא עיניים" (י מול יד-טו) (9 דקות)
5. כתוב / מפרשים: רש"י על הריב ועל "וַיִּסַּע לוֹט, מִקֶּדֶם" (8 דקות)
6. דיון מסכם וכרטיס יציאה (6 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מה הייתה הסיבה למריבה בין הרועים (יג, ו-ז)?
2. מה ראה לוט כשנשא את עיניו, ולאן הלך (יג, י-יב)?

פרשנות (מה זה אומר?)

1. מה התפקיד של המשפט "וְאַנְשֵׁי סְדֹם, רָעִים וְחַטָּאִים, לַה', מְאֹד" דווקא במקום הזה בסיפור?
2. מה ההבדל בין "וַיִּשָּׂא לוֹט אֶת־עֵינָיו" לבין "שָׂא נָא עֵינֶיךָ" שנאמר לאברם?

הערכה (מה דעתי?)

1. האם הייתם מוותרים כמו אברם? מתי ויתור הוא חכמה ומתי הוא טעות?
2. האם מותר לבחור מקום מגורים רק לפי פרנסה ונוחות? מה עוד צריך לשקול?

🏁 סיכום השיעור

הפרידה בין אברם ללוט היא מבחן ראשון לאברם בתוך הארץ: הוא מעדיף שלום על פני רכוש, ולוט מעדיף רכוש על פני שכנים טובים. מיד לאחר מכן מגיעה ההבטחה: "קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ, לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ". בהמשך (פרק יד ופרק יט) נראה לאן הובילה בחירת לוט.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

בסוף השיעור כל תלמיד משלים על פתק: "בחירה אחת שלוט עשה, ומה היא מלמדת עליו: ..."

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאה ספרותית: ההקבלה "נשא עיניים" (י מול יד) ותפקיד המספר שמעיר על סדום לפני שלוט מגיע לשם.
- ניתוח כלכלי-חברתי: עושר כגורם לסכסוך, ופתרון סכסוך בלי מנצח ומפסיד.
- דיון פתוח: גישור, ויתור והעדפת יחסים על פני רווח; קישור לסכסוכים בין שכנים ובני משפחה.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י (יג, ז) על הגזל: יושר כלפי זולת כתנאי לחיים בארץ ה׳.
- מדרש אגדה ברש"י (יג, יא): "אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֵּאלֹהָיו", בחירה גאוגרפית כבחירה רוחנית.
- רש"י (יג, יד): הדיבור חוזר לאברם אחרי הפרידה; דיון על השפעת הסביבה והחברה.
- מידות: רודף שלום, "כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים, אֲנָחְנוּ".

💡 הערות למורה

כדאי להשאיר על הלוח את טבלת "נשא עיניים": היא תשמש שוב בשיעור על סדום (שיעור 6). כאן מתחיל המהלך שמרחיק את לוט מאברם. למתקשים: דף עם תמיכה.

📝 בדף העבודה

הסיבה למריבה, ההצעה של אברם, טבלת השוואה בין לוט לאברם, רש"י, שאלה בסגנון בגרות ומחוון. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- בראשית יג (מכון ממרא)
- רש"י על בראשית יג, ז (ספריא)
- רש"י על בראשית יג, יא (ספריא)
- רש"י על בראשית יג, יד (ספריא)

מחוון למורה

מחוון: אברם ולוט נפרדים: "אל נא תהי מריבה"

1. "כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב", "וְלֹא־נָשָׂא אֹתָם הָאָרֶץ"; וגם "כָּבֵד מְאֹד, בַּמִּקְנֶה" / "צֹאן־וּבָקָר, וְאֹהָלִים". כל שני ציטוטים מתאימים.
2. הנימוק: "כִּי־אֲנָשִׁים אַחִים, אֲנָחְנוּ". ההצעה: "הִפָּרֶד נָא מֵעָלָי", ולוט בוחר ראשון לאיזה צד ללכת ("אִם־הַשְּׂמֹאל וְאֵימִנָה").
3. לוט: המספר ("וַיִּשָּׂא־לוֹט אֶת־עֵינָיו"); רואה את ככר הירדן "כִּי כֻלָּהּ, מַשְׁקֶה"; לוקח לעצמו ("וַיִּבְחַר־לוֹ לוֹט"). אברם: ה' אומר לו ("שָׂא נָא עֵינֶיךָ"); רואה את כל הארץ לכל הכיוונים; מקבל במתנה ("לְךָ אֶתְּנֶנָּה").
4. המספר רומז שהבחירה של לוט מסוכנת: הוא בחר לפי הפוריות והתעלם מאופי השכנים. זו גם הכנה לסיפור חורבן סדום (פרק יט).
5. לפי רש"י רועי לוט רעו בשדות של אחרים ורועי אברם הוכיחו אותם על הגזל. המריבה היא על מוסר ויושר ולא רק על שטחי מרעה.
6. לפי המדרש לוט התרחק מאברם ומאלוהיו ("אִי אֶפְשִׁי לֹא בְּאַבְרָם וְלֹא בֵּאלֹהָיו"). בפשט מדובר בכיוון גאוגרפי; המדרש הופך אותו לבחירה רוחנית. כל עמדה מנומקת מתקבלת.
7. תשובה טובה: אברם מוותר על הבחירה הראשונה ("הֲלֹא כָל־הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ"); לוט בוחר בארץ המושקה אבל ליד אנשי סדום; אחרי הפרידה אברם מקבל "אֶת־כָּל־הָאָרֶץ"; רש"י: הדיבור חזר אליו רק כשנפרד מהרשע; ההקבלה "נשא עיניים". ניקוד מוצע: פסוקים 6, רש"י 5, ההקבלה 5, עמדה מנומקת 4.

פרשנות מסומנת כפרשנות (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק וספורנו מתוך ספריא). נוסח הפסוקים ממכון ממרא; שם ה' מובא בכתיב ה'. ממלכתי: סיפורי אברהם (בראשית יב-כה) נלמדים בחטיבה העליונה בלימודי התנ"ך (קריאה צמודה, ניתוח ספרותי ודיון ערכי); יש לבדוק מול תכנית הבגרות העדכנית ובחירת בית הספר. חמ"ד: לימוד חומש עם פרשנים (רש"י, רמב"ן, אבן עזרא, רד"ק, ספורנו); הפרשנות מסומנת כפרשנות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.